

**Ljudska univerza Radovljica
Kranjska cesta 4
Radovljica**

RIMSKA DOBA

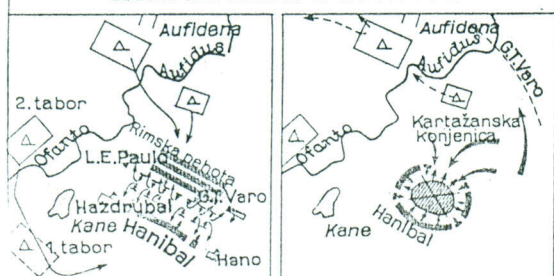
**VZPON RIMA IN SLOVENSKE DEŽELE
V RIMSKI DOBI**

Interno gradivo za projekt ESS CVŽU

Predavateljica:
Ana Jevševar, prof.

BITKA PRI KANAH L. 216 PR. N. S.

- Rimaska država v začetku 1.punske vojne (264. pr.n.s.)
- Osvojeno v 1. punski vojni (dol. 238. pr.n.s.)
- Osvojeno do Cezarjeve smrti (1.44. pr.n.s.)
- Osvojeno do Avgustove smrti (1.14. pr.n.s.)

- Meje rimskih provinc pred Dioklecijanom
- Cesarske province
- Senatske province
- Meja med Vzhodnim in Zahodnim rimskim cesarstvom (l.1395.)
- Številke označujejo leto osvojitve
- Polodvisne države so označene s črtasto črto

Limba dola

Obsega čas od prvega poseganja Rima v Vzhodne Alpe na začetku našega štetja in do približno tretjega stoletja n.š. Sta pisanje Norika v rimsko cesarstvo je prineslo višjo civilizacijsko in družbeno raven. Že v prvem st. n.š. je bila zgrajena rimska cesta iz Ogieja čez Hrušico in nato Emone, Celeie, Poetovio itd.

Gradbeni predpisi so bili natančno in strogo določeni v dvanajstih Tabulah, vse od 1.450 p.n.š. naprej, 138 let prej, preden so zgradili slavno Vio Appio. Največja širina cest je bila določena na 4,80m, da bi se lahko srečala dva največja voza. Na višku rimske države so imeli Rimljani skupno dolžino 5 340 000 km cest.

Ceste so gradili vojaki. Vsaka legija je imela svojega »arhitekta«, ki sta mu pomagala zemljemerec in niveiator. Vsak vojak je moral poleg orožja nositi s seboj še obroke hrane, pretežno žitarice, iz katerih so si kuhali kaše, posodo za kuho ter orodje: žago, sekuro, srp, lopato in kramp. Če se niso bojevali, so gradili. Med pohodom so si vsak večer postavili utrjeno taborišče. Legionarji so bili nenehno zaposleni. Livij piše, da je Flaminij po zmagi nad Etruščani nagnal svoje vojake, da so zgradili cesto med Bologno in Arezzom samo zato, da se ne bi dolgočasili.

Zemljemerec je najprej s pomočniki zakoličil traso, med količke napel vrv, imenovano »rigor«. Rimski graditelji so morali odstopati od premočrtnosti zaradi naravnih ovir ali iz vojaških razlogov, saj je sovražnik na ravni cesti že od daleč opazil približevanje rimskih legij. Pri kopanju so morali doseči ali živo skalo ali gramozne nanose, nato so položili plast kamena, ga izravnali z gruščem, pri čemer so vseskozi dobro nabijali, in končno nasuli pesek, nanj pa položili večoglate kamnite plošče. Tako grajene ceste ni bilo potrebno popravljati vsaj eno stoletje, ponekod pa je vzdržala do danes. Kjer so naleteli na močvirje ali slabo nosilen teren, so zabili pilote ali zgradili nosilno konstrukcijo iz debel, pogosto kombinirano s skalami in tako zgradili nasipe.

Med Ravenno in Padovo npr. so morali čez nepregledna močvirja padske delte v dolžini 160km zgraditi tako nosilno konstrukcijo, ki je zdržala do danes. Pri močvirskih delih so se marsikaj naučili od Keltov in Venetov, saj je bilo takšno njihovo naravno okolje.

V Alpah so vrtali predore za ceste v živo skalo. Na poti iz mesta Vienne na Rodanu pri Grenobleu in Malem Sv. Bernardu je pri Bonsu predor širok 2,46m.

Izredno so bili izvedeni v mostogradnji. Do konca imperija so jih zgradili prek 2000 v najraznovrstnejših izvedbah, od katerih jih danes še vedno uporabljajo četrtno po vsej S Afriki, na Balkanu – v Skopju mu niti potres ni prišel do živega, v Siriji, Nemčiji, Franciji itd. Najveličastnejši ohranjeni most je most na reki Tajo na Portugalskem, stoji na šestih lokih 195m dolg in 48m visoko nad morsko gladino. Posvečen je cesarju Trajanu in nosi napis: »Zgradil sem most za stoletja!« - traja pa tisočletja.

Takšne so bile glavne/prometnice. Poleg njih so obstajale še ceste brez tlakovanja, podeželske ceste ali »viae rustice«, občinske ceste, ki so vodile do posameznih naselij ali pomembnejših vil, ki so jih gradile in vzdrževale lokalne skupnosti. Te so bile včasih zavidljivo kakovostno izvedene in tlakovane, odvisno od gmotnih zmožnosti patricija ali skupnosti, ki so jih financirale. Danes se ob posameznih arheoloških odkritjih zdi, da gre za neko glavno državno cesto, v resnici pa je lahko le odlična privatna cesta kakega lastnika letnega dvorca ali posestnika.

Pomembna oprema rimskih cest so bili »miliariji«, s katerimi so označevali tisoč korakov ali rimsko miljo – okoli 1480m. S tem so začeli 1.124 p.n.š. Na Vii Appii pa so vsadili prve miliarije pred 1.250 p.n.š. Pri nas je najbolj znan rimski miljnik v Sentvidu pri Stični, kjer se cesta odcepi proti Stični.

Ko so Avgusta 1.20 p.n.š. imenovali za komisarja vseh glavnih cest okoli Rima, je dal postaviti velikanski »Zlati miljnik« iz pozlačenega bronu prav ob Saturnov, na katerega so vpisali vsa pomembnejša mesta v imperiju in njihovo oddaljenost od glavnega mesta. Ščasoma so ti miljniki po vsej državi postali sredstvo osebnega poveličevanja posameznega

cesarja, nanje so klesali cesarska imena in jim peli hvalo za vse, kar naj bi storili dobrega za državo in ljudstvo. Današnjim zgodovinarjem so ti miljniki dragocen dokument za rekonstruiranje ne le poti, ampak tudi političnih in družbenih dogodkov tedanjega časa. L. 1850 je francoski general St. Arnaud osvajal Severno Afriko in ko je prodiral čez Atlas je moral čez prelaz Kanga. Bil je prepričan, da je prvo človeško bitje, ki je stopilo v to strašljivo sotesko na odmaknjeni višini - nato pa je na steni zagledal vklesan miljnik z napisom: » ... 3. Avgustova legija je zgradila to cesto ...« v l. 145.

Za potovanja po tako razsežnem in prepletenem cestnem omrežju te ogromne države so bili poleg miljnikov vojakom, trgovcem in drugim popotnikom v pomoč itenerariji v obliki zvitkov ali shematskih map, kjer so bile označene gore, reke, jezera koder so tekle ceste in ob njih prenočišča, vojaške posadke in menjalne postaje, kjer so zamenjali konje. Med temi točkami so bile označene razdalje v miljah. Cezar in Mark Antonij sta zadolžila štiri grške kartografe, da izdelajo mape vsega doslej znanega sveta, toda dogodki ob marčnih idah so prekinili to zahtevno delo. Vemo tudi, da je Avgust imel v zasebni lasti mapo Rimskoga imperija v zlatu, posamezna mesta pa so bila označena z vložnimi dragimi kamni. Poleg cestnih so obstajali še morski itenerariji. Od vseh se jih je ohranilo malo. Risani na papirus in v zvitkih so bili zelo občutljivi. » Tabola Peutenggeriana«, ki sem jo že omenila je redkost in je morda prepisovana kopija kamnitega itenerarija, ki je stal na Forumu. Na njej so zelo shematično nakazane zemljepisne razmere, obenem pa so simboli še templji, pristanišča, svetilniki, označeni z visokimi stolpi s plameni, vojašnice pretoriancev, skladišča, oskrbovališča z vodo, označena z » aquae« ob modrem znaku za vodohrane. Takšne itenerarije je bilo mogoče kupiti pri založnikih - knjigarnarjih, ki so imeli zaposlene prepisovalce, zato je bila njihova cena visoka. posamezni razgledani popotniki so tako itenerarije dopolnjevali ter svoje vedenje po vrnitvi v Rim tudi prodali.

Najpreprostejša gostišča, a obenem najbolj na slabem glasu, so bile taberne, ki se jih je držal glas umazanih lukenj, nevarnih za premoženje in življenje popotnikov, zbirališče drhali, počestnic in tatov, zato so se potniki vanje zatekali le v skrajni sili. Boljše so bile mansio, ki so stale bližje strnjениh naselij. Stale so povprečno na 15 do 18 milj. Vsaj tako je bilo v Alpah. Obstajale pa so tudi večje in manjše vojaške utrdbe in okoli njih naselja. Popotniki so se radi ustavljali v njih, razen v nemirnih časih, ko so se vojaki puntali spricho nizkih plač ali drugačnih razlogov.

Poleg pešačenja in jezdenja je bilo na voljo več različnih vrst voz. Račda je bila kočija za celo družino, v obliki kopalne kadi, z volovsko vprego, bogato okrašena je bila namenjena le premožnejšim. Currus je bila vrsta dvovprege, v kateri je voznik stal. Cisium je bil hiter, lahek voziček s parom konj. Nato je bil še dvokolesnik, namenjen ženskam in težak, pokrit voz, ki so ga vlekli mule. Hitri sli so s prepreganjem na postajah dosegli tudi 70km dnevno. Te hitrosti se niso bistveno povečevale do prihoda železnice.

Znane pa so tudi izjeme. Da bi bil cesar Tiberij lahko ob smrtni postelji svojemu bratu Druzu Germaniku, ki se mu je prisadila rana, je predrvel 740km poti v 24 urah. Ko je bil Cezar imenovan za guvernerja Galije in bil obveščen, da nameravajo helveti vdreti v galijo, je sedel v cisium in odvihral v Zenevo. Na dan je prepotoval 150km.

Vojaki pa niso gradili ceste vedno dobre volje. Pod cesarjem Tiberijem na gradnji ceste na ozemlju Slovenije in Avstrije so se vojaki uprli, zajeli poveljnike in jih prisilili, da so skupaj z njimi prijeli za krampe in lopate. Poleg legionarjev je bilo v delo vpreženih še mnogo sužnjev, vojnih ujetnikov ali prisilno mobiliziranih domačinov. Ti so morali opravljati najtežja dela v kamnolomih. Surove kamnite gmote so obdelali toliko, da so jih vzeli v roke kamnoseški mojstri, za dokončno obdelavo. Za tlakovanje cest so potrebovali natančno obsekane večkotne ploškve, ki so se prilegale ena drugi. Tlak je moral viseti proti robovom cestišča, da se je deževnica odtekala in niso nastajale luže.

Kljub sužnjem je bila gradnja cest draga zadeva in so jo financirali tudi z donacijami zasebnikov. Ti so bili počaščeni z imenovanjem posameznih cestnih odsekov z njihovim imenom. Kolikšni so bili stroški gradnje cest je težko oceniti, čeprav so Rimljani vodili natančno knjigovodstvo, saj je šlo za javna sredstva. Nekateri menijo, da se je cena povzpela na 380 000 EUR /km. Taki stroški so bili upravičeni le v luči strateških ciljev Rimskega imperija, ki si je od osvajanj obetal bogastvo in s tem povračilo vseh investicij.

Velika investicija je bila tudi rimska vojaška sila in njena razporeditev na mejah imperija.

Večina zgodovinarjev je mnenja, da je glavnina vojske branila meje. V procentih od 58% - 72%. Glede na nihanja, napade in vojne, je 2/3 vojske branilo meje.

Na vzhodnih mejah je imperij postavil med 260 000 do 430 000 vojakov. Na zahodnih pa med 250 000 do 310 000 vojakov. Vse skupaj je med 500 000 do 750 000 branilcev. Naloga branilcev pa je tudi bila, da so meje potiskali navzven, pri čemer jim je prišla na pomoč večja koncentracija sil iz notranjosti.

Rim si je zagotavljal hegemonijo nad drugimi ljudstvi tudi tako, da jim je dal naziv »klienti« in ti so včasih prevzeli tudi mejno obrambo. Rim si je zavaroval hrbet tako, da so podpisali različne pogodbe, ki so predvidevale hude sankcije za primer nezvestobe, ali pa so bili poglavarji bogato nagrajevani, da so ohranili lojalnost do centralne oblasti. Tudi osrednji vojaški kontingent je bil sestavljen iz pripadnikov različnih ljudstev, a oficirji so bili vedno Rimljani. Kasneje se je pojavila vojska palatinov, ki so bili pod neposrednim poveljstvom imperatorja in so imele značaj udarnih bojnih enot. Tako so dobili cesarji v svoje roke možen vzvod osebne moči.

Obramba meje je slonela na konceptu »nevarnosti z majhno intenzivnostjo«. Toda zlasti onkraj Rena in na vzhodu so se začele oblikovati močne zveze ljudstev, katerih vojaška moč je naraščala. Rim je krotil njihovo napadalnost z vojaškimi in diplomatskimi sredstvi. Po Dioklecijanom se je začela izgradnja utrdbenega pasu, ki ji je manjkala globinska obramba, potrebna v primeru vdorov tujih vojsk. Ti je bila posledica propadanja armade, slabitve njene moči, del vojske se je izčrpavali v noranjepolitičnih bojih. Tudi sami Rimljani so spremenili svojo naravo: preseljevali so se med tuja ljudstva; kot trgovce, obrtnike in izobražence jih najdemo po vsem severu in vzhodu Evrope in celo na dvorih barbarskih kraljev.

Slovenija je v grobem razdeljena na tri večje geografske pojme, po katerih se je ravnala tudi rimska razdelitev v province: Alpe, Kras in izrastki panonske ravnice. Po Grafenauerju so jih naseljevali Iliri, Veneti in Kelti. Rimske province Ilirikum ali kasneje primenovana Panonia oziroma Dalmatija, Norikum in Venetia e Histria. V njih so živeli različni narodi od Histrov v Istri, Japodov v Beli krajini in okolici Snežnika, Subokrini v dolini Pivke in Vipavske doline itd. Severno skupino naj bi predstavljali s keltskim življenjem premešani Karni od Tržaškega zaliva do Karških Alp, Tavriški v osrednji Sloveniji s središčem na Vrhniki in Latobiki na Dolenjskem. Od noriških plemen Ambisonti v gornjem Posočju, Ambiliki v Ziljski dolini, Noriki v osrednji Koroški, Uperaki na Pohorju, okolico Ptuja Serapili Sereti in Iasi.

Po 1129.p.n.š. so Noričani razširili svojo oblast do postojnskih vrat, ker so Tavričani ob večjih najdbah zlata izgnali tujce, Rimljani pa so ta upor zatrli. Norik je bil rimski zaveznik. Cezar šele je ugotovil, da posest Krasa in njegovega vzhodnega zaledja pomeni obvladovanje gornje Italije. Zato je istro in okolico Trsta z delom kraških pokrajin priključil imperiju. Avgust je z dvanajstimi legijami krenil še na Balkan, da pokori vsa plemena južno od Save. Po Grafenauerju naj bi napis na Štalenskem vrhu potrjeval, da so skoraj istočasno Noričani prešli pod varušvo Rimljanov – 1.35 p.n.š.]

V zgodnjeantični dobi so Rimljani ustanavljali stotnijske občine, v katere so združevali staroselce, da bi jih vključili v rimsko upravo. Poimenovanje državljana – civilis je postalo sozvočnica za njihovo ureditev – civilizacijo. Ohranjali so prejšnje plemenske enote, ki so jih vodili domači voditelji ob podpori rimskih vojaških poveljnikov. Ustanavljali so

municipiije – mesta brez pravice trgovanja in s tem prenesli mestno urbano kulturo na naša tla. Mesto je bilo enotno upravno središče svojega okrožja. Kot zanimivost so se l. 14 n.š. legionarji v Nauportu uprli zaradi prenizke plače in še, da jih pošiljajo v kraje, kjer namesto njih dobijo zaraščeno močvirje in gozdnat hribovski svet. Ta čas so legije gradile ceste in mostove čez barje, ga osuševale in začele ustanavljati Emono. Emona je z odlokom ustanovil cesar Tiberij l. 14 n.š. Pretežno ga je naselil z veterani 15 legije Aplinaris in italjskimi kolonisti. Emona naj bi bila poleg trdnjave Oglej glavni branik rimske civilizacije na tem območju. Cesar Klavdij je ob pripojitvi Norika imperijul. 45 podelil pravice municipija Celei, Vespazijan pa še Drnovo pri Krškem in Lipnico. Vespazijan je bil oklican za cesarja v taboru 13 legije Gemine na Ptuju. Za vlade cesarja Trajana l. 103 je bil Poetovio oklican za kolonijo. V naše kraje so prišli rimski in germanski vojaki, trgovci in podjetniki. Za časa cesarja Hadrijana v začetku 2. st. sta bili zaključeni obe cesti Ljubljana – Celje- Ptuj – Lendava in Ljubljana – Trebnje- Drnovo- Obrež.

L. 169 so na naše ozemlje vpadli veliki oddelki Kvadrov in Markomanov in se je precej skrčilo število avtohtonega prebivalstva in Rimljanov. Prodrli so vse do bližine benetk in menda odpeljali v sužnost pol milijona ljudi. Z njimi je v naše kraje prvič zabeleženo tudi prišla kuga, ki je jemala svoj davek predvsem med staroselci. Obnova prebivalstva je bila počasna. Ogromno predvsem nižinskih kmetij je ostalo praznih. Od konca drugega stoletja so prihajali novi kolonisti predvsem iz vzhodnih legij, kar je po svoje pripeljalo do nekega mešanja prebivalstva iz vsega sredozemskega prostora. V mestih se je prebivalstvo romaniziralo, na podeželju in v odročnejših krajih pa je obdržalo jezik, šege in navade.

Upravna razdelitev

Privinca Ilirik je bila razdeljena na Dalmacijo in Panonijo, h kateri je spadala vsa vzhodna Slovenija. Pokrajino S od Save je bila pokrajina Norik. Zahodna Slovenija je bila pripojena regiji Histria in Venetia.

Po Jožku Šavliju je do nastopa cesarja Klavdija Norik ohranil položaj kraljestva torej do l. 54 po n.š. Za časa njegovega vladanja pa postane kraljestvo Norik cesarjeva hišna provinca, ki ji načeljuje cesarski upravitelj, ki je imel svoj sedež v Virunu in skrbel za izterjevanje davkov, gospodarstvo in pravosodje. Na ozemlju Norika ni bilo rimskih legij, samo gorska pehota sestavljena iz domačinov, ter oddelek orožništva, ki naj bi varoval mejo proti Reciji. Na ozemlju Norika ni bilo naseljevanja italjskih kolonov. Pod cesarjem Klavdijem so bila noriška mesta razglašena za rimska: Aguntum blizu današnjega Lienza, teurnia pri Spitalu, Virunum nad Celovcem, Celea, Solnograd, Flavia Solva pri Lipnici in še nekaj. V ostalih provincah na naših tleh je samo po eno mesto postalo rimsko mesto.

Noričani naj bi uživali enakopraven položaj z rimskimi državljani. Že pod Klavdijem so služili v legijah, kar je sicer dovoljeno samo rimskim državljanom. Četo med pretorianci je bilo ugotovljenih 21 Noričanov.

Po odpravi noriškega kraljestva so mestni Noričani postali rimski državljani. Kmečko prebivalstvo je po vsej verjetnosti živelo po svojem domačem pravu, razen kar so bili izenačeni pri davkih z rimskimi državljani. Odločilnega pomena za deželo je bil noriški deželni zbor ali conventus Noricorum. Ta naj bi bil izpričan po ohranjenih temeljih stavbe z dvorano in arhivskim prostorom na Štalenski gori, ki naj bi služila za zasedanje deželnega zbora Noričanov. Obstaja pa tudi zapis po katerem naj bi l. 208 cesarski namestnik Cassius Dio svojega predhodnika izročil Noričanom, to je sodnemu zboru tistih, ki so iznesli obtožbo. To naj bi bil le deželni zbor noriških poslancev, ki niso mogli delovati po rimskem ampak po noriškem pravu.

V zgodovinskih zapisih skoraj nimamo poročil o podeželskem prebivalstvu. V Noriku ni bilo latifundij, ampak malo kmečko posest, pašniki pa so bili v skupni, srenjski lasti. Mala kmečka posest je podlaga za vasi ali sela, ki so navezane na središče, to je veliko vas ali trg.

Pod Dioklecijanom je bil Norik upravno razdeljen na dve provinci: Obrežni Norik, na ozemlju od grebenov Visokih in Nizkih Tur proti severu do Donave in Notranji Norik, na južni strani Tur, ki mu je bil priključen tudi Poetovio. V Obrežni Norik so že v 1/2 5 st. začela vdirati germanska ljudstva in okoli 1.472 je tam rimska oblast zlomljena. Germanski kralj Odoaker, ki je odstavil zadnjega zahodnorimskega cesarja Romula Avgustula 1.476 in zavladal v Italiji, je 1.488 prepustil Obrežni Norik germanskim ljudstvom in odredil odselitev romanskega prebivalstva.

Notranji Norik je zaradi zavarovane lege doživel germanski vdor šele 1.472, ko so Ostrogoti na svojem pohodu proti Italiji ob Dravi oblegali Teurnijo, glavno mesto province. Po zlomu zahodnorimskega cesarstva je ta provinca ostala povezana z Italijo.

Teodorik, kralj Ostrogotov je 1.493 premagal Odoakerja in ustanovil ostrogotsko kraljestvo. Takoj po njegovi smrti so Italijo začeli osvajati Bizantinci-1.526. V obrambi pred njimi so ostrogoti prepustili Frankom več obrobni pokrajin, med njimi tudi Notranji Norik – okoli 1.540/1.561 je bizanstinski poveljnik v Italiji Narzes, časni zmagovalec, formalno raztegnil vso oblast tudi na Notranji Norik.

Vendar je že 1.568 sledil vdor Langobardov v Italijo, kjer so ustanovili svoje kraljestvo, ki pa ni obsegalo Notranjega Norika. Za naslednja tri desetletja ni več vesti.

Trgovina in obrt sta prebivalstvo naših dežel v času Rima zelo obogatili. Že grški polihistor Strabon je pisal, da dobiva Oglej iz severa usnje, krzno, sužnje in živino v zameno za italsko vino in morske dobrine. Vino oz. vinska trta se je lahko sadila po imperiju samo po posebnem dovoljenju cesarja. V slovenski Istri in primorskih krajih je dovoljenje prišlo hitro in iz tamkajšnjih veleposesti so razpošiljali vino in olje daleč na sever. Kasneje je dovoljenje saditve vinske trte dobila tudi provinca Panonija, čeprav imamo vire še izpred rimskih časov, da so Posavci pili kislo vino, krašovci pa prošek. Domača pijača je bilo neke vrste pivo, zelo močno, ki so ga delali iz ječmena in prosa.

Za antične polihistorje so bile naše pokrajine dežele neskončnih gozdov, predvsem so opazili hrastove, v katerih so domačini pasli črede prašičev. Naš les je bil Rimljanom uporaben še za ogrevanje in gradnjo, saj so postavili cesarske logarje.

Najbolj pomembna antična proizvodnja zahodne Slovenije, predvsem Okolice Bohinja in Koroške je bila proizvodnja železa in tako opevanega norškega jekla. Kopanje, taljenje in oblikovanje je bilo v rokah domačinov, preprodaja pa v rokah Rimljanov. Naši izdelki so romali v Afriko, Bližnji vzhod in Španijo. Stevilne najdbe po 1. st. n.š. dokazujejo, da se je v tem času trgovanje zelo pospešilo. Predvsem je vojska povečevala povpraševanje in povečanje obrti. Tudi tovorništvo domačinov je bil pomemben vir dohodkov.

Kamnosestvo v Podpeči, Vitanju, Šmartnem na Pohorju je bilo v polnem razmahu. Emonci so sicer uvažali marmor iz Nabrežine, večina spomenikov najdenih ob Savi, Dravi in Muri pa je bilo iz pohorskega marmorja.

Cvetela je tudi obrt okraskov, ženske noše, bronastih okov, posode, množice fibul in zlatih okraskov. Izbran luksusen nakit, jantar in steklo pa je do 1. st. n.š. izviral iz Ogleja. Prvi obsežni lončeni obrati so nastali v Emoni, Poetovii in Drnovem pri Krškem, katerih izdelki imajo sprva še latensko podobo. Kasneje so prešli na reliefno lončenino in celo glazirano. Da so se vsi izdelki lahko prodali in so odhajali v najbolj oddaljene dele cesarstva pa je bil pogoj razvejano cestno omrežje. Vse naštetje je cvetelo do konca 4. st. n.š., kasneje pa počasi presihalo. Doba imperija se je iztekala, bogati veleposestniki in trgovci so se unaknili v Italijo ali celo istro in v 5. in 6. st. je trgovski pretok v Vzhodnih Alpah presahnil.

Socialna zgradba naših deželah se je s prehodom pod imperij romanizirala. Plemstvo, svobodnjaki z vsemi pravicami, svobodni državljani z omejenimi pravicami (trgovanje,

*
ženitev), osvobodenci in sužnji. Novejši zgodovinarji se nagibajo k tezi, da med podeželskim prebivalstvom naših pokrajin s prehodom pod Rim ni prišlo do nobenih sprememb. Popolna socialna romanizacija pri nas je zgolj teza ali ugibanje starejših zgodovinarjev. Res pa je, da so v naših krajih Rimljani delovali tako kot v drugih predelih imperija v zvezi s podeljevanjem položaja voditeljev. Včasih so dali, včasih pa vzeli.

Kot zanimivost: do prihoda antike se je v Čičariji in Brkinih ohranil matriarhat, oziroma predzakonska spolna svoboda žensk.

Višja plast prebivalstva so bili vojaki, veleposestniki in denarniki. Najbolj so nam poznane družine Spektacijev, Enijev in Vindonijev iz Šempetra pri Celju. Poleg njih so pomembni seveda upravniki provinc. Najbolj poznan plemič, ki je izšel iz naših krajev je bil Celjan Titus Varius Clemens, ki je opravljal najvišje državne funkcije v Rimu, Belgiji, Germaniji, Mauretaniji, Lusitaniji, Ciliciji in Trierju. Prvi Panonec v rimskem senatu je bil v Ptujju rojeni Valerius Maximus, ki je izhajal iz najnižjih slojev skupaj s prijateljem Partinaksom, kasnejšim cesarjem, v času bojev s Kvadri in Markomani po Markom Avrelijem. V pozni antiki se je še nekaj Panoncev povzpelo med senatorje in viteze.

O duhovnosti in umetnosti antične dobe imamo več pisnih virov pa tudi seveda materialnih. Valej Paterkul navaja da se je latinščina v obsavskih predelih hitro uveljavila. Sv. Hieronim, ki ga Grafenauer po rojstvu umešča v panonsko-dalmatinsko mejno mesto Stridon pa pravi da so domačini še konec 4.st. govorili » svoj ilirski in keltski jezik«. Obstajajo tudi ugibanja, da je bil sv. Hieronim domačin iz Pivke. Kje je stalo mesto stridon namreč ne ve nihče. Uvrščajo ga v Istro, Panonijo, Dalmacijo in Liburnojo ter Kras. Rafko Valenčič umešča Stridon na Pivko in se sprašuje ali je samo naključje, da je na tako majhnem teritoriju kot je širše področje Pivke in Postojne toliko cerkva posvečenih sv. Hieronimu.

Obsežne antične nekropole v Šempetru pri Celju kažejo, da je bilo duhovno življenje v naših krajih bogato. Duhovni svet pokojnikov je bil prepleten s helenskim duhom, s Homerjevo Iliado itd. Posamezni prizori na grobnici Spektacijev nas vodijo od trojanske vojne, po težki poti Ifigenije, doživetij satira in nimfe, Herakla in Alkeste, ki jo heraklej odzame smrti, relief Ganimeda, ki ga orli vzdigujejo k bogovom in čudovit prizor zevsa-bika, ki odnaša Evropo prek morja v novo življenje. Čudovito je obdelano tudi posmrtno življenje na Orfejevem spomeniku na Ptujju.

Tako kot drugod po imperiju, se je tudi v naši deželi umetnost želela pokazati v monumentalnosti in poveličevanju. Kaže se tudi težnja po idealiziranju in lepšanju. Kipi božanstev imajo ljudomil in povzdignjen izraz, ženska telesa so skladna, kipi cesarjev so poplemeniteni, poteze pokojnikov na nagrobnikih so zmeščane in požlahtnene.

Gradbeniška sposobnost Rimljanov in njihova ljubezen do monumentalnosti je prišla do izraza v gradnji mest, prostorov za javne shode, pokritih dvoran, svetišč, javnih kopališč, cest, mostov in pristanišč.

Zidanje stavb s pomočjo apnenega veziva je omogočil dvig bivalne kulture. Javne in zasebne stavbe so bile okrašene s freskami, tlakovane z mozaikom, ogrevane s centralnim gretjem, prekrite z opeko, v sredini stavb so bili vrtnarsko obdelani atriji, stebrišča, vodometi. Gradbeništvo je vzpodbudilo rast tesarske, klesarske, kiparske, slikarske, teracerske, štukaterske, mizarske in rezbarske obrti. Pri nas je odkrita lepa štukaterska dekoracija kopališča v Celju, talni mozaiki forumskega poslopja v Nevirodunu in reprezentančna vila v Poetovju.

Verske motive so Rimljani prepletli s svojimi. Še vedno živ kult plodnosti je izražen s Priapovim udom, Venerino vesto štiti nosilca pred zlom, Merkurjeva palica varuje denarno blagostanje. Domača božanstva so Rimljani poistovetili s svojimi. Vpeljali pa so čaščenje boga zdravilstva Eskulapa, trgovine Merkurja, Iova Diane, lepote in spretnosti Apolona in v vseh mestih kapitolinsko trjico Jupitra, Juno in Minervo. Enake časti je bil deležen cesar in njegova družina.

V posameznih kosih lončenine smo našli vpraskane verze Vergila, da so obstajale šole, smo dokazali z nagrobnim napisom moškega iz Drnovega pri Krškem, ki dokazuje, da je bil mož učitelj.

Zaton antike

To je obdobje od 4. do 6. st. Slovenija je stikališče poti iz Podonavja, Balkana in Dalmacije in njena vojaško strateška vloga je sčasoma postala zelo velika. Prebivalcem na naših tleh so bile podeljene državljanske pravice (svobodnim), tako kot povsod po cesarstvu. Število sužnjev je začelo upadati, tudi v naših krajih se je povečalo ozemlje kolonata. Cesar Dioklecijan je razdelil cesarstvo na dve polovici, vsako od teh na dve prefekturi in prejšnje province razpolovil. Uprava je bila strogo centralistična. Samouprava mest je bila ukinjena, zamenjalo jo je državno uradništvo, ki je bilo zadolženo za reden dotok davkov. Reformirana je bila vojska in legije so bile razporejene v obrambne črte. V naših krajih je to pomenilo 1., 2., in 3. legija v obrambnih alpskih prelazih od Koroške do Reke. Dioklecijan je za svoj načrt pridobil socesarja Maksimiana, vladarja zahoda, in kasneje socesarja Galerija in Konstantina Klora. Ob Dioklecijanovi upokojitvi pa se je njegov načrt podrl.

Za četrtega cesarja so pridobili Ilirca Licinija. Ta je skušal s Konstantinovo pomočjo priti do posestev v Italiji in Afriki. Konstantin je v spopadu odstranil Maksimiana, ki je bil njegov tast. Namesto njega je zasedel prestol Maksencij, ki se je spopadel z Licinijem in odbil njegov napad v Sloveniji in Istri. Iz tega časa imamo najdbe iz Centurja pri Kopru – 30 000 posrebrnenih novcev cesarja Maksencija (Centur – centurija). Licinij je po l. 310 vdrl preko kraških prelazov in za krajši čas odvojil Istro in S Italijo. Se se je bil boj za oblast. Za dvovladje sta se borila Licinij in Konstantin proti Maksenciju. L. 312 je prišlo do znamenite bitke pri Milvijskem mostu pred Rimom. Konstantin naj bi pred bitko na nebu videl znak v obliki križa z napisom – s tem zmaguj. Dobil je bitko in nekaj mesecev kasneje sprejel milanski edikt, s katerim je bilo uzakonjeno enakopravnost krščanstva. Licinij edikta ni spoštoval in je dosledno preganjal kristjane, pa tudi vse pripadnike rodi Dioklecijana. Prav tako je Konstantin uničeval vse nasprotnike in tekmece, vključno s svojo rodbino. Ko je Licinij v Emoni dal podreti vse Konstantinove kipe l. 314, je prišlo do prve bitke med tekmece pri Vinkovcih, dokončna pa l. 324, ki jo je Licinij plačal z življenjem Konstantin je nastopil samovlado. Iz tega časa imamo najdbo iz Emone, glavo iz pohorskega marmorja, ki jo pripisujejo Liciniju.

Po Konstantinovi smrti je bilo cesarstvo razdeljeno med tri preživele sinove in dva nečaka: Konstantin II je dobil Z, Konstans Ilirijo, Italijo in Afriko, Konstancij II pa V. Boj med bratoma Konstantinom II in Konstansom se je vršil na naših tleh, v Z Sloveniji oz. pri Ogleju. Konstantin II je izgubil življenje. Med vsemi nasledniki je bil najmočnejši Konstancij II. Mejno črto Z imperija pri Trojanah je izničil z napadom na Magnencija, ki se je umaknil v Emono in kasneje v Oglej. Za zaključni spopad je postavil utrdbe na Hrušici, vendar je izgubil. Konstancij II je postal edini vladar v imperiju. Iz časa vladanja Magnencija imamo na Trojanah najden prstan oficirja, v Emoni najdeno zakladno najdbo njegovih zlatnikov in palic surovega srebra z njegovim pečatom ter pozlačen kip tako imenovanega emonskega meščana. Magnencijev sovladar na V, Konstancij Gal, je zaigral zaupanje cesarja Konstancija II, ki ga je poklical na odgovornost v Milan. Na poti k bratrancu so ga na Ptuj zaprli v tamkajšnji cesarski palači. Po preiskavi so ga v Plominu vrgli čez skale v morje. Konstancij je za sovladarja proglasil Julijana in mu dodelil Francijo. Ta se ni strinjal z Konstancijevo odločitvijo in njegove legije so se l. 361 uprle v Ogleju, zasedle mejna območja na Trojanah, Višnji gori in Hrušici. Julijan je sicer uporne legije zatrl.

Sledili so nadaljni boji za prestol in l. 394 so bili zopet slovenski kraji udeleženi v eni odločilnih bitk: cesar Evgenij, cesar Z dela imperija in Teodozij, cesar V dela imperija sta se

odločilno spoprijela pri Zemonu. Področje izstopa iz zahodnega dela cesarstva, med Emono in Logatcem z izstopom pri Ajdovščini je cesar Evgenij zaprl s svojimi legijami. Za Teodozija je bil prodor videti brezupen. Vendar je po legendi pomagalo kar nekaj stvari: izdaja poveljnika obkolutvene zasedbe, Teodozijeva molitev, sončni mrk, predvsem pa huda burja, ki je Evgenijeve vojake pomedla in njihove lastne puščice obračala in zapikovala vanje. Evgenij je bil usmrčen. Teodozij pa ni užival zmage, ker je zbolel in umrl. Cesarstvo se je znova razdelilo med mladoletna Teodozijeva sinova, Arkadija, ki je dobil V in Honorija, ki je dobil Z.

Slovenija je bila vključena v zahodni imperij, ki pa se je vedno bolj manjšal in glavno mesto je postalo Ravenna. Oblast je vzdrževala vojska, dokler ni 1.476 Odoaker odstavil zadnjega rimskega cesarja Romula Avgustula, čigar mati je bila rojena na Ptuj. Zahodni del imperija so nato dolgo obvladovali Goti, vzhodni pa bizantinska uprava. Med zgodovinarji velja dogovor, da je leto 476 konec starega veka in začetek srednjega veka.

Preseljevanje ljudstev v Evraziji v 5. in 6. stoletju

Poleg naštetih nasledstvenih vojn, katerih bitke so se dogajale na slovenskih tleh zaradi mejne lege, se je po l. 378 začelo plenjenje naših dežel. Iz vzhoda, preko Ptuja so prihajali Goti in Alani, ki so požgali Ptuj, pa tudi Stridon, rojstni kraj sv. Hieronima, za katerega ne vemo natančne lege, bil pa je na meji Panonije in Dalmacije. Goti so pomagali Teodoziju pri bitki pri Ajdovščini, vendar so bili nezadovoljni s plačilom in so zato oplenili Slovenijo, Posavino in Dalmacijo. Za nekaj časa so Goti uničili rimsko upravo na slovenskih tleh in šele konec četrtega stoletja je bila zopet vzpostavljena. Po 1.401 so vzhodni Gotje pod Alarihovim vodstvom, Vandali in Svebi zopet prodrli v Norik in uničili Vindobono – Dunaj. V letih 409 in 410 so Alarihovi Gotje drugič bivali v Ljubljani in 10 000 njegovih vojakov (ljudstvo) je morala dežela prehraniti. Po njihovem odhodu je v Panoniji in Noriku za nekaj časa zavladal mir in gospodarstvo se je obnovilo.

Medtem so v Panoniji skušali zgraditi limes zaradi velike nevarnosti Hunov, ki so pridri v Italijo 1.452.

Vsi ti vpadi, dinastične vojne in počasen propad države so gotovo slabo vplivali na življenske razmere prebivalstva. Po drugi strani pa so prihajale nove primesi ljudstev med staroselce na slovenskih tleh.

Obdobje od 4. do 6. st so nemški zgodovinarji poimenovali » obdobje preseljevanja narodov«. Rimsko cesarstvo je zahajalo, najobčutlivejši del je bila južna Rusija, ki je bila v rokah razcepljenih Gotov in Alanov. Prodirali so proti zahodu, kar je vzpodbudilo zahodna hunska plemena ali Hune, da so 1.375 prestopili Ural. Mogoče pa jih je k temu vzpodbudil uspešen prodor v pravo Kitajsko. Uničili so cesarstvo Alanov in nekaj let kasneje tudi cesarstvo Gotov zahodno od Dona. To je bil za Zahod začetni udarec, katerega odmeve je nato čutil ves germanski svet. Potisnil je Vizigote na Balkanski polotok in združil ostanke Alanov z Vandali, ki so se pomikali proti zahodu v družbi s Svebi. Medtem ko so Rimljani zbirali svoje sile v S Italiji, da bi zavrnili Vizigote, so Vandali, Svebi in Alani 31. decembra 1.406 prestopili Ren. Vandali so se dokončno ustavili šele v današnji Tuniziji. Rimljani so žrtvovali Galijo, kar pa ni obranilo Italije. Alarihovi Vizigoti so vanjo prodrli 1.408 in dve leti kasneje oplenili » mesto svetlobe«, Rim. Za njimi so prihajala druga ljudstva in naselila ves zahodni del imperija.

Motiv in gibalno preseljevanja ni bila » sovražnost » ampak potreba po novih ozemljih.

Germani so se vojskovali več stoletij, da bi prodrli v rimski svet, prodor Hunov v J Rusijo je odmeval do Rena, a Germanija ni bila posebno gosto naseljena. Kot pravi Tacit, so imeli Germani na velikih gozdnih in močvirnih področjih » raztresene nasebine, zelo oddaljene drugo od druge, na mestih kjer je bil pač kak izvir, neporasel prostor ali gozd«. Zaradi

bronasti kipci golih stoječih mladeničev in plesalk, 1,75 visok Apolon iz Vejev, ki je krasil streho Minervinega templja v Vejih, ostanki Herkula, Hermesa itd. V Tarquiniu stoji poslikan grob » Tomba dei Tori » (Grob bikov), kjer slika kot ozek friz, ki se vleče okrog grobnice prikazuje prizor iz Iliade, ko Ahil ob izviru v zasedi čaka na trojanskega dečka Troila. Poleg tega so naslikane tudi erotične scene, spolno občevanje v najrazličnejših variacijah (predstava o ponovnem rojstvu na drugem svetu). Znanе so tudi ohranjene slike lova na ptiče in ribolov, pojedine, popivanje, rokoborba itd. V ozadju groba so ponavadi odprta vrata, ki držijo v kraljestvo mrtvih.

Vzpon Rima – doba kraljev

propadanja kmetij. Ljudstvo ali **plebs – množica, patricijska psovka** - je bilo svobodno, a ni imelo pravnega položaja v državi. Prvotno je bil **plebejec cliens, odvisen spremljevalec** kakega plemiškega rodu, ki ga je moral njegov **patronus ali zaščitnik** zagovarjati na sodišču, ker sam ni bil pravno sposoben. Zato se ni smel poročiti v patricijski stan.

Šele prodor nove vojaške tehnike, težko oborožene falange, v kateri so se bojevali plebejci, je po 1.600 p.n.š. so se posamezne kmečke naselbine na rimskih gričih pod vodstvom Etruščanov povezale v politično celoto – **mstni sinoikizem**. L.575 p.n.š. so forum prekrili s tlakovci.. Forum je bil prej pokopališče, sedaj pa je zaradi osrednje lege postal gospodarsko, politično in versko središče mesta. Mesto je bilo razporejeno okrog dveh glavnih osi, tu so bila vsa javna poslopja in tudi Cloaca Maxima, veliki kanal za osušitev močvirja. U je bilo kraljevo bivališče, bivališče vrhovnega svečenika in sveti ogenj boginje Veste, ki so ga noč in dan čuvale deviške vestalke.

Rimu je vladalo sedem kraljev od Romulusa do Tarkvinija Ošabnega, ki je verjetno vladal kot tiran. Pod etruščansko dinastijo Tarkvinijcev je Rim dobil prevlado v Laciju.

Življenjepisi posameznih kraljev so bili napisani v času rimske pozne republike in cesarstva,

ko je država skušala premostiti svoje težave s posegom v zgodovino. Že mit o ustanovitvi Rima priča, da bi nejasni izvor Rimljanov povezali z mitičnim izročilom antike. Trojanski junak Enej je s svojim očetom Anhisom – njegova mati je bila boginja Venera – in sinom z imenom Lulus (iz njega je izvajala svoj rod Cezarjeva gens Lulia) pobegnil iz goreče Troje na Z. S sabo je vzel penate, hišne bogove svoje družine (mogoč izvor Etruščanov iz Azije ?). Kralj Latinus je Eneja sprejel in ta si je za obrambo pred domačini poiskal podporo kralja Euandra, ki je vladal na Palatinu kmečkim podložnikom. Lulus je ustanovil Albo Longo, mesto, ki je imelo pred Rimom vodilni položaj v latinski zvezi, Stoletja kasneje je Romulus ustanovil Rim. Umor brata Rema so kasneje razlagali kot napoved bratomornih državljanskih vojn v republiki. Kralj Tarkvinus Priscus (Peti) je po zgledu grških tiranov z utrjenega Kapitola obvladoval mesto. Bil je navdušen gradbenik, uvedel je rimske igre in zanje postavil Circus Maximus in razširil senat (hotel je biti priljubljen pri ljudstvu). Vpeljal je časčenje kapitolske trojice : Jupitra, Junone in Minerve in ustanovil največje rimsko svetišče Jupiter Optimus Maximus.

Njegov naslednik Servij Tulij je bil Latinec. Dokončal je zidavo prvega mogočnega obzidja sedmih gričev, dolgo 8km. Uvedel je politično reformo : razdelil je ljudi na davčne razrede in s tem na izenačenje davčnih bremen. Nastali so štirje mestni in več podeželskih razredov, glede na bivališče (istočasno so v Atenah uvedli timokracijo).

Zadnji Tarkvinijec Tarkvinij Ošabni je bil strmoglavljen 1.509 p.n.š.

Čeprav rimska kraljevska oblast ni bila dedna, je kralj potreboval božje soglasje, da je postal kot kralj tudi najvišji svečenik, čuvar pravnega reda, vrhovni razsodnik in vojskovodja. Iz velike oblasti kasnejših konzulov lahko sklepamo na moč kraljev. Ob razglasitvi so konzula v slavnostnem sprevedu spremljali liktorji – uradni služabniki, ki so nosili fascēs, svežnje s

sekirami. Sekira je bila simbol oblasti nad smrtno kaznijo. Konzul je bil oblečen v togo s škrlatnim robom, ker je škrlat veljal za kraljevsko oblačilo.

Po odpravi kraljestva so prevzeli oblast v Rimu **patres**, poglavarji družin latinskega, sabinskega in etruščanskega izvora. Da bi preprečili politično vodstvo enega samega rodu so izvolili na vrhu dva uradnika, ki sta skupaj nosila odgovornost – **kolegialni sistem**. Vladala sta eno leto – **anuiteta**. Tesno sta bila povezana s **senatom – plemiškim svetom**, svetom starih. Oba uradnika, **konzula**, sta bila voljena iz senatorskih družin. Država je zaradi zavestne ukinitve monarhije dobila ime **res publica – zadeva ljudstva**.

Rimljani so imeli sprva težave z različnimi napadi npr. italjskih plemen, uporom Latincev (menda sta upor zadušila Kastor in Poluks). Zaradi groženj prodirajočih Italcev so Latinci in Rimljani zakopali bojno sekuro in za utrditev meja ustanovili skupne kolonije.

Zaradi ogroženosti so morali Rimljani vzdrževati veliko vojsko. Za majhne kmete in rokodelce so dolgi bojni pohodi pomenili gospodarsko izgubo. Prihajalo je do zadolževanja in podobno kot v Grčiji prebudil njihovo samozavest. Hoteli so pravico do političnega soodločanja in enakopravnost pri zasebnem pravu. To je bilo za premožne plebejske družine zelo pomembno. Izmed sebe so izvolili zastopnike, **tribune plebs**, ki so jih razglasili za svete in nedotakljive – **sacrosantitas**. Na **ljudski skupščini** so sprejemali sklepe – **plebiscita**, ki pa niso imeli pravne veljave. Da bi preprečili vpliv posameznih rodov, se niso zbirali po rodovnih združenjih, ampak so bili razdeljeni po **tribus – bivališčih**. Središče je bil plebejski tempelj boginje Cerere na Aventinu. Tribuni, sprva štirje, nato 10 niso imeli posebne oprave ali emblemov kot uradniki – **magistrati**. Med posveti v senatu so sedeli zunaj kurije na klopi ob vhodu. Če se kak sklep senata ni skladal s plebejskimi interesi, je eden od tribunov zaklical v dvorano **veto – prepovedujem**. To ni imelo pravne veljave, se je pa ob nastalem trušču seja ponavadi prekinila.

Okoli 1.451 p.n.š. je kolegij desetih mož dobil nalogo, naj veljavno pravo zapiše in da na voljo javnosti. To je bil velik korak v zgodovini rimske republike. V istem času so tudi vojsko razdelili na centurije. Malo kasneje so ukinili prepoved poroke med plebejci in patriciji.

Rimska družina

Rodu ali gensu je načeloval **pater familias**, družinski poglavar, ki je obdržal družinske svečeniške funkcije in razpolagal z življenjem in smrtjo družinskih članov. K družini so spadali odrasli poročeni sinovi z ženami in otroki. Rod je dostikrat štel nad 100 oseb, premoženje pa je bilo v rokah izključno poglavarja.

Običaj prednikov je imel veliko vlogo. Predstavljal je naravno silo, ki je omejevala oblast družinskih poglavarjevin tudi države v imenu višjih norm. Na njem je slonel ves rimski red. Vsa družba je strogo pazila na **navrnost**. **Cenzor**, ki je sprva določal samo davke, je zaradi moralnih prekrškov lahko kakega člana rodu izobčil. Prednike so Rimljani zelo častili. Njihove mrliške maske in druge predmete so hranili na posebnem prostoru pri oltarju prednikov ali hišnih bogov v atriju. Dosežki dedov so bili vsemu do du nenehen zgled in svarilo. Rod je imel veliko vlogo pri dajanju imen. V rabi je bilo samo okoli 16 imen, med temi prozaična kot Quintus, Sextus, Decimus itd. Dekletom so dajali celo samo rodovna imena. Veliko število članov posameznega rodu je Rimljane prisililo, da so številnim enakim imenom kot redni sestavni del dodajali priimek.

K družini so spadali služabniki, kasneje celo sužnji, čeprav so bili po **pravnem položaju** nekaj, kar je mogoče vzeti v roko in uporabljati po svoji volji.

K rodu je spadala tudi **clientela**, nesamostojni kmetje s podeželja, kjer so plemiške družine imele svoja posestva. Ti kmetje so bili odvisni od patrina. Ta zveza je bila bolj moralnega značaja, nekakšno obojestransko zaupanje – **fides**, da bo patron v pravem in gospodarskem oziru pomagal klientu, ta pa ga bo spremljal in ga politično podprl, tako, da bo glasoval

zanj. Latinska beseda **liberi pomeni svobodni in otroci**. Pravno so znotraj družine razlikovali samo med svobodnimi člani, posvojenci in klienti, ter med servi in sužnji.

Zakoni dvanajstih plošč

Ti so prvič globlje posegli v posebne pravice plemstva. L.451-450 p.n.š. je kolegij desetih mož postavil pisno pravo na podlagi starega običajnega prava in ob pomoči grških vzorov. Pri tem je precej špekulacij o pomoči Grkov in celo Solona. Zakone so napisali na 12 bronastih tablah in jih postavili na govorniški tribuni na Forumu. V teh zakonih so združili zasebno, kazensko in procesno pravo in dosegli kazensko – pravno izenačevanje stanov. Še velika navezanost na tako imenovano naravno pravo kaže primer :

» Če kdorkoli pohabi ud naj tisti doživi isto, če se ni mogoče zediniti zlepa.«

» Če je kdorkoli ponoči izvršil tatvino in je bil tat ubit, tako je s pravico pokončan. Podnevi, če se brani z orožjem, mora okradeni poklicati na pomoč.«

Usmrtitev pohabljenega otroka ni bila kaznovana. Javno zasramovanje je lahko priklicalo smrtno kazen.

Vsebinsko so na posameznih tablah zbrana poglavja : pravdno pravo, procesno pravo, zadolžno, družinsko, dedno, pogodbeno pravo, osnovna pravila in mejno pravo (pomembno v kmečkih okoljih), samopomoč , kazensko pravo, kulturne določitve in dopolnila. Zakonsko so tudi dovolili zakonsko zvezo med patriciji in plebejci.

Pravo zapisano na 12 tablah je ločilo pravo od svečeniškega stanu in je začetek rimske pravne tradicije, ki z odgovori pravnikov daje posameznikom gotovost in pravno varnost. Ta razvoj se je nadaljeval, ko je Apius Klaudius Ceres l.304 p.n.š. dal objaviti dneve, ko se je smelo soditi, ter knjigo obrazcev sodnih postopkov. Malo kasneje so že bila javna predavanja o rimskem pravu. Codex Justinjanus iz 1.529 skupaj z rimskim pravom je temelj vsemu zahodnemu pravu in pravi vir vsega javnega in zasebnega prava.

Istočasno se je na podlagi nove ureditve vojske plebsu posrečilo izsiliti nove politične sklepe. Vojaški zbor rimske vojske , razčlenjene po centurijah – stotinjah je predstavljal politično oblast, ki je odločala glede vojne in miru, ter o nastavitvah najvišjih magistratov ali uradnikov. Ko so se morali ljudje odločiti glede zadeve, o kateri so se morali odločiti po nalogu senata, so v skladu s tradicijo prinesli daritve na Martovo polje. Tam so se postavili v centurije , pod prapore, kot v časih vojne. Glasovali so posamično v centurijah, kot jih je poklical konzul. Centurije bogatih so bile številčnejše in so lahko kadarkoli obvladale plebs.

Po l.443 p.n.š. je v premoženjske razrede razvrščal **cenzor – cenilec** , ki je tudi nadzoroval. Če živijo Rimljani šegam in navadam primerno. Cenzor je lahko vrgel patricija iz senata, če je posedoval 10 funtov srebra v ploščah, ker se je to štelo za razkošje. **Comitia centuriata** – vojaški zbor je spraval ob vso veljavo **comitio curiata**, ki so v kurijah s staro rodovno delitvijo tribusov zagotavljali vpliv plebejcem. Za njimi je kot klientela stala množica podeželskega prebivalstva . Prevladujoči vpliv patres na podeželane je iz njih naredil nepolitične ljudi. S čedalje večjim ozemljem rimske države se je pojavila težnja po zmanjšanji njihovega vpliva in zagotovitvi pojmovanja državnosti. Država naj nebi bila razdeljena na rodove ampak pokrajinske enote, za katero so ohranili oznako tribes.

Od l.471 so vodili popis osebne stanja , kar so potebovali za davke in nabor. Obstajalo je 16 deželnih in 4 mestni tribusi. Lokalna členitev je bila plebsu po volji, saj so s tem presekali stare rodovne vezi. V času kraljevine je obseg rimske oblasti segal na 150 kvadratnih kilometrov, v času padca Vejev pa na 1600 kvadratnih kilometrov (konec 4.st.p.n.š.).

Rimska zakonodaja

Magistrati

2 konzula

8 pretorjev

4 edili

20 kvestorjev

ZAKONSKI
PREDLOGI

10 ljudskih tribunov

zakonski predlogi

glasovanje

volitve

zakonski predlogi

glasovanje

volitve

zbor tribunov pokrajin

Vojaški zbor

plebiscit

Glasovanje

ZAKONI

Zatonu etruščanske moči se im Rim zahvaliti za svojo svobodo. Po padcu etruščanskih Vejev je Rim postal vodilna sila na Apeninskem polotoku.

Okoli 1 400 p.n.š. so Kelti na svojih pohodih za novim ozemljem prišli v Italijo. Severna Italija, ki se je sedaj imenovala Galia, po rimski razširitvi proti zahodni Evropi pa Galia Cisalpina V letih 340 – 338 p.n.š. je prišlo do bratomorne vojne z Latini, prejšnjimi zavezniki. V bojih se je pokazala premoč enotne, zgoščene sile mestne države nad skrpanimi četami zaveznikov, ki so bili raznonarodnega porekla. Po porazu Latinov je Rim v strahu, da bi se kaj takega ponovilo vzel latinskim mestom politično samostojnost, številna latinska mesta priključil Rimu, ozemlje drugih pa zmanjšal in ga spremenil v rimsko državno posest – **ager publicus**. Z zavezniki so Rimljani različno ravnali in iz tega časa izhaja pregovor **divide et impera – deli in vladaj**.

Rim se je znašel pred problemom, kako naj obvlada to ogromno območje, ne da bi prizadel strukturo mestne države. Da bi se izognili težavam prevelike odtujenosti, je Rim s posameznimi deli navezal različne stike: prijateljstvo, zavezniški odnos, podređitev in vključitev v rimsko ozemlje. Politična državljanska pravica in pravo pa sta veljala samo za Rim. Vsa področja pa so morala služiti rimski vojski.

Od 1.343 – 290 p.n.š. se je začel Rim širiti na jug, kjer je trčil na samnitsko zvezo, zvezo italskih plemen, ki so jih vodili Samniti. Njihovo središče je bilo v SV Kampaniji. Namišljeni povod naj bi bil spor glede svobodnega grškega mesta Neaplja. Vojna sreča je bila opoteča tudi za Rimljane, ki so pretrpeli nekaj hudih izgub. V 3. samnitski vojni naj bi Sabincem prišli na pomoč Galci. Govorice o pokolu 100 000 Galcev naj bi segle do Grčije, ker je bil celoten civiliziran svet do Male Azije ustrahovan zaradi keltskega preseljevanja.

L. 282 p.n.š. se je začela vojna s pomembnim in bogatim pristaniščem Tarent, ki je bil že 300 let najpomembnejša spartanska kolonija v J Italiji. Tarent je namreč prelomil pogodbo z Rimom, da lahko njegove ladje plovejo S od Crotone. Tarent je poklical na pomoč epiškega kralja Pira, ki je takoj pograbil priložnost, da bi si na Z ustvaril državo. Prišel je 1 280 p.n.š. in pripeljal močno vojsko: falango z 220 000 možmi, 2000 lokostrelcev, 500 pračarjev, 3000 jezdecev in 20 slonov. Rimska vojska je v bitki pri Herakleji klonila pred navalom slonov. Po tem rimskem porazu so se vsa ljudstva v J Italiji priključila Piru. Rim je mobiliziral vse za boj sposobne može. Piroso je z armado odšel nad Rim, vendar v Laciju ni našel zaveznikov. Začel je ponujati mirovne pogoje in se pogajati za delitev polotoka. L.279 p.n.š. je prišlo do dvodnevne bitke z Rimljani, ki so jo zgubili, a tudi Piroso je svojo zmago plačal z ogromnimi izgubami (« Pirova zmaga »).

V tem času so si Grki na Siciliji zaželeli, da bi jih Piros osvobodil Kartažanov. Res se je odpravil na Sicilijo, kjer pa so Kartažani sklenili zavezništvo z Rimom. Ker Pir ni mogel pomagati Grkom, se je odpravil v Italijo na zadnjo bitko z Rimom (1.275 p.n.š.), ki pa jo je izgubil. Odpravil se je nazaj v Makedonijo, v Tarentu pa je pustil sina Helena.

Po 1.264 p.n.š. lahko govorimo o rimsko – italski državi, veliki 125 000 kvadratnih kolometrov. Petino ozemlja so priključili Rimu kot ager Romanus. Na tem ozemlju je živel 900 000 rimskih podložnikov in 2,2 milijona Italcev.

Razlikujemo tri osnovne skupine prebivalstva: državljan /v pravem političnem pomenu besede, poldržavljan in zaveznik. Poldržavljan so bili zakonsko izenačeni z Rimljani in vključeni v rimske legije. Soudeleženi so bili pri meščanskih zadolžitvah: Etruščani, Volski, Kampanjinci, Labinci itd. Zavezniki so bili z Rimom manj trdno povezani. Rimu so morali pošiljati čete, v glavnem konjenico, ki se je borila pod rimskim poveljstvom.

Podeljevanje polnih državljskih pravic je bil najvišji cilj in največje odlikovanje za skupnost, za posameznike pa največja zaščita.

Vojska

Po premoženjskih cenzusih iz 1.279 p.n.š. je izpričanih 287 000 za orožje sposobnih državljanov. K temu je treba prišteti enako število zaveznikov. Vojne so trajale vsaj leto dni in petletno premirje je bilo že zelo dolgo. Vojaška obveznost je trajala 10 let od 16. leta dalje. Vojska je bila sprva tudi zakonodajno telo. Sčasoma se je razvila v dobro urejeno armado. Vsakemu konzulu sta bili dodeljeni dve legiji: 3000 mož, 1200 lahko oboroženih vojakov, 4200 pešcev in 300 jezdecev. V bojni razvrstitvi je bila legija razdeljena v tri oddelke: principes, ki so se bojevali s kopjem, hastati – suličarji in triarrii – rezervisti, ki so odločili o izidu boja po zaslugi lastnih izkušenj. Posebna moč rimske armade je bila v tem, da je vedno postavljala utrjena taborišča. Zaradi tega je imel vsak vojak s seboj poleg orožja lopate, rovnice, žage in več priostrenih kolov. Šele kasneje so taborišča postavljali sistematično, kot osnove za nova mesta, kjer so se ulice pravokotno križale, s preturo, kvesturo, tribunalom in forumom na določenem mestu in natančno določeno velikostjo. Celotna naselbina je bila odmaknjena 60m od zidu in je bila s tem izven dometa sovražnikovih puščic. Zgodaj so se pojavile specializirane enote pionirjev – fabri, » vojaške stroje » pa so prevzeli od Grkov v J Italiji.

Ker so bili Rimljani poljedelci, jim je bilo ladjevje tuje. V svojo vojsko so ga bili prisiljeni vključiti po 1.punski vojni. Ladjam so dodali mostišča, ki so se zataknila za nasprotnikovo ladjo. s tem so sovražnika prisilili, da se je spustil v boj iz bližine in ouveljavili moč pešadije. Rimljani so vojsko vsako leto na novo urili – exercitus. V njej je vladala najstrožja disciplina in naglo sodišče. V bitki so se enote odzivale različnim signalom rogov. Od 1.405 p.n.š. dalje so vojaki dobivali skromno plačo kot gospodarsko odpravnino in del plena. Kot nagrado za izjemno pogumna dejanja so podeljevali znamenja časti. Najvišja nagrada za vojskovodjo je bil triumf, ko se je slovesno v Jupitrovi opravi, povzpел na Kapitol.

Razvoj oblasti

Po 1.367 p.n.š. so bili po dveh plebiscitih plebejci izenačeni s patriciji. Postavili so novo skrajno mejo zemljiške posesti na 125ha. Vodenje vojska so počasi prepustili bogatim in uglednim plebejskim družinam. To so bili nobiles, plebejsko plemstvo.

Prva stopnica na poti do politične kariere je bila služba edila, državnega uradnika za nadzor trga, svetišča in popularnih iger. Nalogo razsodnikov so vzeli konzulom in jo dali pretorjem, da bi konzula razbremenili. Pretorji so v civilnem procesu soočili sprti stranki in po imenovanju sodnika, nekoga s seznama porotnikov, omogočili izvršitev sodbe. Pretura je bila

tako kot cenzorska služba plebejcem dostopna sredi 4.st.p.n.š.. Plebejci so smeli postati tudi svečeniki in orakeljski svečeniki.

Dokončna svobodna republika je dobila še dva osnovna zakona. Zakon lex Valeria (1.300 p.n.š.) je postavil pravice vsakega meščana , da se lahko obrne na ljudstvo, če mu magistrat streže po življenju ali posesti, ter z njihovo podporo doseže razveljavitev magistratovega dela. Lex Valeria lahko označimo z Maghna Carta rimske države.

L.287 p.n.š. je bil sprejet lex Hortensio, ki je dal zakonodajno moč plebiscitom plebejcev. Vsaka iniciativa plebsa je bila sedaj zajeta v splošen interes. To je privedlo do tega , da so v bodoče zakone skoraj izključno sprejemali z obliko plebiscita.

Odličnega pomena za mirno razrešitev družbeni konfliktov je bila ozemeljska širitev, ki je na enostaven način reševala probleme prirastka prebivalstva in delitev imetja. Z osvojitvami so dobili dovolj ozemlja za tiste kmečke sinove, ki niso mogli dedovati po očetu.

Senat je pridobival na pomenu s čedalje večjim obsegom zemlje, nad katerim je imel oblast Rim. Samo senat je bil porok za pregled in kontinuiteto. Magistrati, visoki uradniki, so se počasi spreminjali v izvršilni organ senatne vlade. Končno je senat dosegel pravico, da se je obnavljal in izpopolnjeval z novimi člani, političnimi novinci iz neznanih družin, ki so se povzpeli zgolj z lastnimi zaslugami. Ko je mlad plemič odslužil svojo večletno vojaško službo , večinoma kot štabni oficir, je lahko prišel v ljudsko skupščino, da so ga za eno leto izvolili na položaj uradnika. Da si prilezel na položaj konzula, je bilo potrebno biti edil ali kvestor. Cenzorji so lahko postali izjemno sposobni možje. Kariera uradovanja je bila natančno določene šele l.180 p.n.š. : obvezni vojaški rok do 27- leta, kvestor pri 31 letih, edil z 37 leti , pretor pri 40 letih in najbolj zgodaj konzul pri 43 letih. Vmesnih stopenj se je bilo treba strogo držati, ponovitev konzulata je bila prepovedana. Čim se je rimska oblast utrdila v Sredozemlju, je državni aparat postajal vedno bolj tog, ker so nobiles zastavljali pot vsemu, kar bi omajalo pot njihovim stanovskim interesom.